

Plan Van Aanpak Beheersing Eikenprocessierups en andere Invasieve Exoten

Gemeente Losser

Voorwoord

In 2019 was sprake van een ware plaag van Eikenprocessierupsen, in de volksmond ook wel “jeukrups” genoemd. Door de enorme omvang van dit (landelijke) probleem waren er weinig mogelijkheden om adequaat in te grijpen om de overlast te beperken.

Op verzoek van de gemeenteraad is dit Plan van Aanpak opgesteld om daarmee de overlast in 2020 en volgende jaren te beperken.

Veel informatie in dit plan is afkomstig van onderzoeken van de Wageningen Universiteit en ervaringen uit Limburg en Noord-Brabant en veldonderzoek in Drenthe.

Ook is samengewerkt met andere gemeenten in Overijssel om te komen tot een provinciebrede aanpak voor de beheersing van de Eikenprocessierups.

Met dit plan kunnen we inzetten op de gewenste maatregelen om de rupsenplaag te keren. Daarbij zal nog meerdere jaren een forse inspanning nodig zijn om de populatie van deze nachtvlinder te beheersen en daarmee grote overlast te voorkomen.

Tegelijkertijd zullen we moeten leren om te leven met de Eikenprocessierupsen en daarvoor ook in onze woonomgeving en in ons gedrag noodzakelijke veranderingen invoeren.

Dat maakt communicatie over dit onderwerp enorm belangrijk. Zowel om iedereen goed te informeren over de feiten als ook om de acceptatie te vergroten van dit blijvende fenomeen.

Inhoudsopgave	Pag.
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1. Aanleiding	5
Hoofdstuk 2. Algemene uitgangspunten bij beheersing populaties	6
Hoofdstuk 3. Beheersing Eikenprocessierups	9
Hoofdstuk 4. Aanpak invasieve plantensoorten	14
Japanse Duizendknoop Reuzenberenklauw Reuzenbalsemien	
Hoofdstuk 5. Financiën	16

Samenvatting

De Eikenprocessierups heeft zich de laatste jaren sterk uitgebreid in Nederland. Ook in Losser was in 2019 sprake van een ernstige plaag door de grote toename van het aantal rupsen in eikenbomen. Wegzuigen van de rupsen en nesten kwam (te) laat op gang en het aantal meldingen van overlast was zeer groot. Dit leidde tot een motie in de gemeenteraad om voor 2020 beter voorbereid te zijn op de overlast van de rupsen en ook plannen te maken om andere invasieve exoten te bestrijden. Hiervoor is dit Plan van Aanpak opgesteld.

De focus bij de beheersing van de Eikenprocessierups ligt op het creëren van een natuurlijk evenwicht waarbij de omvang van de populatie Eikenprocessievinders wordt gereguleerd door de aanwezigheid van voldoende natuurlijke vijanden. Om dit te bereiken wordt zowel de inrichting van de groene ruimte als ook het groenbeheer zelf aangepast om een grotere biodiversiteit te verkrijgen. In de omgeving van eikenbomen worden natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups gestimuleerd om zich uit te breiden. Hiertoe worden vroegbloeiende gewassen ingezet (bloembollen, bloemenmengsels, struweel) en wordt pleksgewijs verruiging van het groen bevorderd door een ander maaibeheer. Zo worden allerlei roofinsecten in staat gesteld om de rupsen aan te vallen in de eikenbomen.

Ook worden nestkastjes opgehangen om verschillende vogelsoorten (koolmees, pimpelmees en andere) al in een vroeg stadium bij eikenbomen te laten fourageren.

Het uitgangspunt daarbij is dat betere schuil- en broedmogelijkheden in combinatie met een groter voedselaanbod zal leiden tot een populatie-evenwicht waarbij de overlast van de Eikenprocessierups beperkt blijft.

Op locaties waar veel overlast ervaren wordt (veel passerende mensen / dieren, veel eikenbomen, groot aantal (te verwachten) Eikenprocessierupsen) worden in een vroeg stadium de rupsen en nesten opgeruimd door vakkundige aannemers. Het gaat daarbij onder andere om (routes naar) scholen, sportaccommodaties, zorgcentra en winkelgebieden. Deze zogenaamde hot spots worden van tevoren al aangeduid op grond van de ervaringen van voorgaande jaren. Zo kan deze curatieve bestrijding snel en gericht plaatsvinden.

Met behulp van feromoonvallen worden mannelijke Eikenprocessievinders gelokt en weggevangen. Hierdoor zullen minder bevruchte eitjes worden afgezet en kan aan de hand van de telgegevens een inschatting worden gemaakt van de te verwachten populatieomvang voor het volgend jaar. Ook de toename van de biodiversiteit zal worden gemonitord om daarmee een beeld te krijgen van de effectiviteit van de maatregelen.

In het Plan van Aanpak worden 2 scenario's geschets om een beeld te krijgen van de benodigde budgetten voor de komende jaren.

Scenario 1 is gericht op het snel bereiken van een natuurlijk evenwicht met daarnaast beperkte curatieve bestrijding. Bij scenario 2 vindt meer curatieve bestrijding plaats en wordt minder ingezet op vergroting van de biodiversiteit.

Op de korte termijn zijn de kosten voor scenario 1 hoger dan voor scenario 2. De verwachting is echter dat na enkele jaren de kosten van curatieve bestrijding bij scenario 1 sterk zullen dalen, terwijl deze bij scenario 2 op een hoger niveau blijven.

Voor het terugdringen van invasieve plantensoorten zoals Japanse duizendknoop, Reuzenberenklauw en Reuzenbalsemien is nader onderzoek nodig. Groeilocaties moeten in kaart worden gebracht en een eerste start zal worden gemaakt met de pleksgewijze bestrijding van de Japanse duizendknoop.

Hoofdstuk 1

Aanleiding

De laatste jaren is in de gemeente Losser in toenemende mate sprake van overlast van nieuwe soorten planten en dieren, de zogenaamde invasieve exoten. Deze overlast kan de omvang krijgen van een plaag, zoals het geval was bij de explosieve toename van de eikenprocessierups in de jaren 2018 en 2019.

Ook een plantensoort als de Japanse duizendknoop blijkt zich snel uit te breiden, maar hier is de overlast nog beperkt tot enkele specifieke locaties. Toch zijn er voorbeelden in Nederland en in bijvoorbeeld Groot-Brittannië dat deze planten zich enorm sterk uitbreiden en grote problemen veroorzaken. Hetzelfde geldt voor planten als Reuzenberenklauw en Reuzenbalsemien.

Belangrijke oorzaken voor de uitbreiding van deze soorten zijn de toename van wereldwijde handel en vervoer en het oplopen van de gemiddelde jaartemperatuur in Nederland als gevolg van de geconstateerde klimaatverandering.

Met name voor de eikenprocessierups lijken de warmere omstandigheden tijdens belangrijke fases in de levenscyclus van doorslaggevend belang voor de sterke uitbreiding in Nederland gedurende de afgelopen tien jaren. Daarnaast blijkt het toepassen van grote aantallen eikenbomen in weinig natuurlijke omstandigheden in de openbare ruimte een factor te zijn in de snelle vermeerdering van de eikenprocessiev�inder en -rups.

In Twente is de zomereik een zeer veel aangeplante boomsoort, met name als rijbeplanting langs wegen. In combinatie met het veelvuldig maaien van de grasvelden en de bermen waar deze bomen staan biedt dit grote kansen voor een snelle verspreiding van de rupsen en vlinders.

Dit Plan van Aanpak geeft de hoofdlijnen weer waarlangs de gemeente Losser de overlast van invasieve soorten wil beperken. Daarbij ligt de nadruk op de beheersing van de populatie van de eikenprocessierups omdat hierbij na het jaar 2019 sprake is van een acute situatie die de volksgezondheid kan bedreigen.

Voor een belangrijk deel wordt de aanpak gevolgd zoals beschreven in het onlangs verschenen Concept Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing in Overijssel (bijlage1)

De gemeente Losser kiest daarbij voor een andere insteek op het gebied van de chemische of biologische bestrijdingsmiddelen. Het besproeien van eikenbomen in het vroege voorjaar vindt in Losser niet plaats. Daarmee worden namelijk ook andere insecten gedood.

Preventieve bestrijding gebeurt door de inzet van natuurlijke vijanden, zoals koolmezen, sluipwespen en gaasvliegen.

Door besproeien met bestrijdingsmiddelen wordt (een deel van) de voedselbron van deze natuurlijke vijanden verwijderd en zullen zij minder mogelijkheden hebben om in voldoende aantallen de rupsen aan te vallen. Consequentie is wel dat de eerste jaren meer rupsen aanwezig kunnen zijn in de maanden mei en juni.

Overlast zal daarom tijdig bestreden moeten worden door rupsen weg te zuigen en te vernietigen. Gezien het grote aantal eikenbomen in de gemeente Losser zal dit niet overal kunnen gebeuren, maar alleen op die locaties waar de overlast het grootst is. In hoofdstuk 3 worden de verschillende aspecten de beheersing van de populatie beschreven.

Op de aanpak van Japanse duizendknoop en andere invasieve plantensoorten wordt kort ingegaan in hoofdstuk 4.

De financiële consequenties van de te maken keuzes worden uitgewerkt in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 2

Algemene uitgangspunten bij beheersing populaties

In de natuur kunnen populaties onder gunstige omstandigheden groeien en zich uitbreiden over een groter gebied. Deze groei is echter niet onbeperkt en zal op een zeker moment tot stilstand komen of worden teruggedrongen. Belangrijke factoren die hierbij een rol spelen zijn onder meer:

- Beschikbaarheid van voedingsstoffen, water en licht
- Fysieke barrières zoals zeeën, bergen en woestijnen
- Klimatologische omstandigheden
- Natuurlijke vijanden en/of concurrenten

Tegenwoordig geldt dat in veel gevallen waarbij overlast ontstaat door een sterke toename van een bepaalde soort de mens een belangrijke rol speelt. Immers de mens kan een grote invloed uitoefenen op de omgeving en daarmee omstandigheden creëren die ongunstig zijn voor de ene soort en extreem gunstig voor een andere soort. Dan is sprake van verstoring van het natuurlijk evenwicht door menselijke activiteiten.

Ook het vervoeren van planten en dieren van het ene continent naar het andere heeft in het verleden al vaak geleid tot grote verstoringen van het ecologisch systeem. Ook nu nog worden op deze wijze planten of dieren ingevoerd die veel overlast kunnen veroorzaken en kunnen leiden tot het uitsterven van inheemse soorten.

Een andere invloed van het menselijk handelen is het effect op het klimaat. Door de sterke toename van CO₂ in de atmosfeer is wereldwijd sprake van een opwarming van de aarde. Door de snelheid waarmee deze opwarming gepaard gaat krijgen veel ecosystemen niet de kans om zich geleidelijk aan te passen wat kan leiden tot het uitsterven van soorten en het explosief groeien van de populaties van andere soorten.

Het toepassen van bestrijdingsmiddelen is een methode om gericht planten of dieren te bestrijden die door de mens als schadelijk worden ervaren. Vaak wordt op de korte termijn het gewenste effect bereikt, maar daarnaast kan schade aan het milieu ontstaan of worden ook nuttige organismen gedood. In vrijwel alle gevallen is sprake van een ernstige verstoring van het natuurlijk evenwicht en kunnen op de langere termijn nadelige neveneffecten ontstaan. Door het uitschakelen van de niet direct productieve soorten ontstaan veelal monoculturen die extra kwetsbaar zijn voor het optreden van ziekten en plagen. Daardoor moet steeds opnieuw worden ingegrepen om de productie op peil te houden. Tegelijkertijd kunnen nadelige effecten optreden voor grote groepen organismen. Zo is enkele jaren geleden geconstateerd dat in West-Europa het aantal insecten zeer sterk is verminderd. Onder meer veel vlinder- en bijensoorten zijn hard achteruit gegaan. Dit kan weer leiden tot problemen bij de bestuiving van gewassen en tot voedselschaarste bij vogels en zoogdieren.

Om oplossingen te vinden die de overlast kunnen beperken die wordt ervaren door de sterke toename van een specifieke soort zoals de eikenprocessierups of de Japanse duizendknoop is het van belang om na te gaan door welke oorzaken de populatie (te) sterk is toegenomen en vervolgens te werken aan het herstel van de verstoorde balans.

Uiteraard moet dit gebeuren binnen de kaders van de onvermijdbare invloed die menselijke bewoning in een gebied heeft.

In een gemeente als Losser betekent dat dat er ruimte is voor woningen, wegen, werk-gelegenheid en belangrijke voorzieningen als winkels, zorgcentra en sportvoorzieningen. Maar daarnaast is er ruimte of zal er ruimte gezocht moeten worden om de omstandigheden te creëren waardoor een natuurlijk evenwicht kan ontstaan dat voorkomt dat soorten die overlast kunnen geven een te sterke groei vertonen.

Daarbij zijn enkele van de hiervoor genoemde groeifactoren niet of nauwelijks op lokaal niveau te beïnvloeden.

Dit geldt zeker voor de klimatologische omstandigheden waar we mee te maken hebben. Weliswaar lijkt de mens een belangrijk aandeel te hebben in de temperatuurstijging, maar het terugdraaien van dit effect vergt een wereldwijde inspanning die vele jaren in beslag zal nemen.

Ook de sterk toegenomen mobiliteit van de mens en vervoer van materialen over de hele wereld is een gegeven. Nu al geldt dat maatregelen worden genomen om de verspreiding van plant- en diersoorten in andere landen en continenten tegen te gaan. Zeker waar het gaat om de verkoop van exotische planten en dieren voor de consumentenmarkt zijn strenge regels op hun plaats. Maar ondanks verboden is niet uit te sluiten dat soorten door de mens verplaatst kunnen worden en zich tot een plaag kunnen ontwikkelen.

Ten aanzien van de beschikbaarheid van voedsel, water en licht zijn op lokale schaal wel mogelijkheden voor handen om een populatie te beïnvloeden. In het geval van de eikenprocessierups is het grote aantal eiken in Losser zeker van invloed op de mogelijkheden van deze soort om zich snel uit te breiden. De oplossing om de voedselbron geheel weg te nemen door alle eiken te kappen zal zeker effectief zijn om de rupsen te bestrijden, maar is nauwelijks uitvoerbaar en ook niet gewenst. Eikenbomen zijn een belangrijke gezichtsbepalende boomsoort voor dit gebied en bepalen in belangrijke mate het karakter van het landschap. Daarnaast is de biodiversiteit in en om een eik zeer groot. Zo komen op een eik gemiddeld ruim 400 soorten insecten voor, meer dan op de meeste andere boomsoorten.

Op termijn is het echter zeker zinvol om het aandeel eiken in het gemeentelijk bomenbestand en ook bij particulieren terug te dringen. Ook is het gewenst om meer afwisseling aan te brengen in de aan te planten bomen. Het planten van grote aantallen van een soort in een bosje of als rijbeplanting kan leiden tot snellere verspreiding van ziekten en plagen en kan bij extreme weersomstandigheden (droogte, wateroverlast) ook betekenen dat grote aantallen bomen afsterven.

Ook bij het bestrijden van planten als de Japanse duizendknoop kan de beschikbaarheid van voeding, water en licht een belangrijke rol spelen. Het terugdringen van de groei hangt voor een groot deel samen met het uitputten van de plant, waarbij de reserves in de wortels volledig verdwijnen.

De beste mogelijkheden om de omvang van een populatie te beheersen liggen in het sturen van het ecosysteem in de richting van een natuurlijk evenwicht.

In veel gevallen ontstaat een plaag ook doordat het evenwicht verstoord is. Deze verstoring kan te maken hebben met het (tijdelijk) beschikbaar komen van bepaalde (voedings)stoffen, extreme omstandigheden of het ontbreken van natuurlijke vijanden. In vrijwel alle gevallen zal de verstoring van het evenwicht leiden tot veranderingen in de omgeving waarmee op den duur weer naar een nieuw evenwicht zal worden toegewerkt. Afhankelijk van de omstandigheden zal het bereiken van de nieuwe evenwichtstoestand kortere of langere tijd in beslag nemen.

Het direct bestrijden van een plaag met chemische of biologische bestrijdingsmiddelen zal meestal niet leiden tot een natuurlijk evenwicht. Bestrijding kan allerlei ongewenste neveneffecten hebben zoals schade aan soorten die juist waardevol zijn. Door rupsen van de eikenprocessievlinder te doden kunnen ook de rupsen van andere (zeldzame) vlindersoorten getroffen worden bij deze bespuitingen. Ook zullen natuurlijke vijanden van de rups zich niet of minder gaan uitbreiden wanneer op deze wijze hun voedselbron wordt verwijderd.

Beter is het om optimale omstandigheden te creëren voor de natuurlijke vijanden van de plaagsoort, zodat deze roofsoorten snel in aantal kunnen toenemen en zo de populatie van de plaagsoort omlaag kunnen brengen. In het geval van de eikenprocessierups gaat het daarbij om meerdere vogelsoorten, waarvan de koolmees de belangrijkste is. Ook allerlei

roofinsecten als sluipwespen, roofwantsen, roofkevers en gaasvliegen kunnen de eikenprocessierups aanvallen en doden. Om dit te bereiken is het belangrijk om te investeren in het gemeentelijk groen en andere beheermaatregelen toe te gaan passen. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op de maatregelen die wij kunnen nemen om een optimale biotoop te creëren voor de natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Dit betekent voornamelijk het bieden van beschutting in ruigere beplanting en voedsel in de vorm van nectar en stuifmeel. Voor vogels zijn nestkastjes van belang, die dan wel op geschikte plaatsen opgehangen moeten worden en jaarlijks moeten worden gereinigd.

Hoofdstuk 3 Beheersing eikenprocessierups

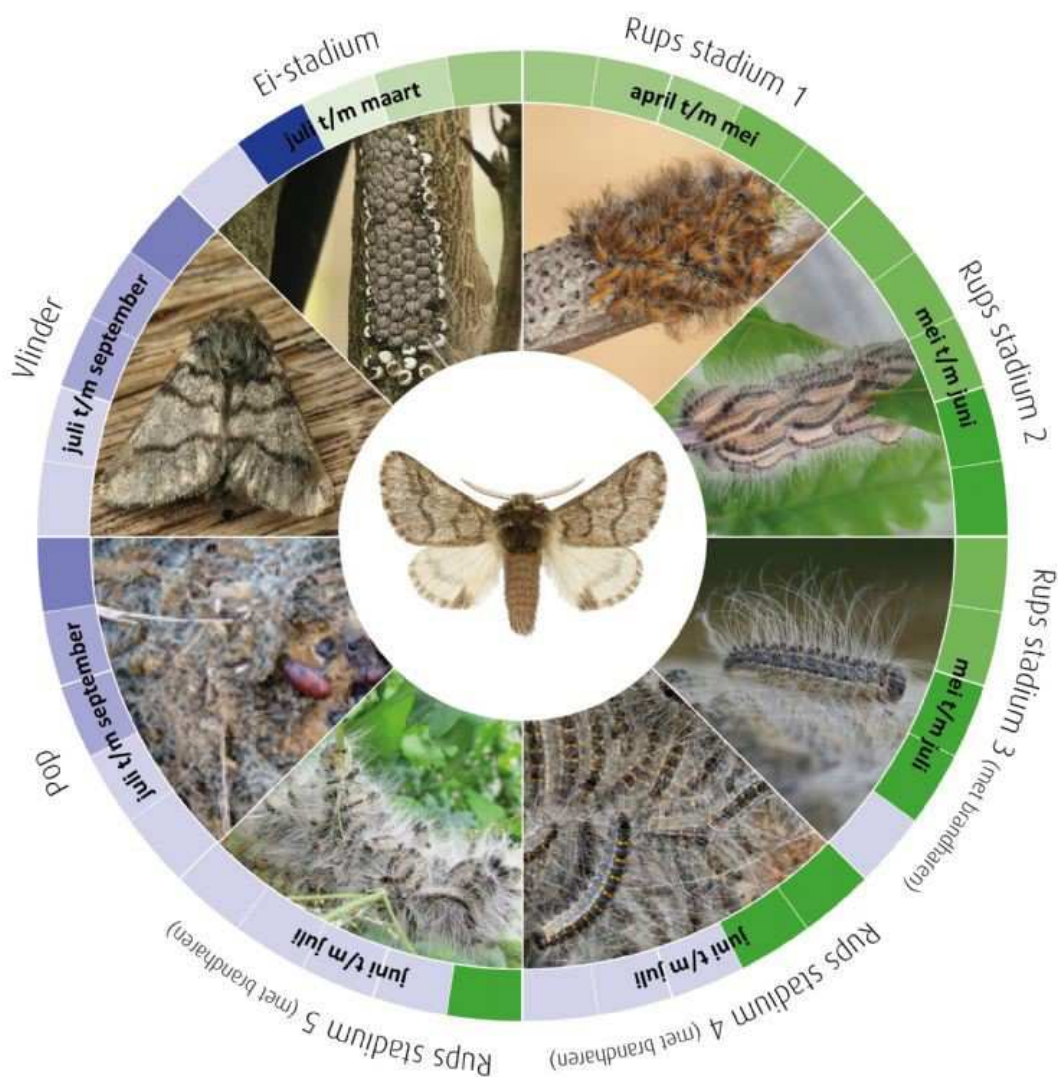
Inleiding

De eikenprocessievlinder komt van oorsprong voor in Midden- en Zuid-Europese landen. Het afgelopen decennium is de soort opgerukt naar het noorden, mede door de stijging van de temperatuur in deze gebieden.

Ook in Losser vertoont de vlinder en vooral de rups zich steeds vaker. Hoewel de aantallen van jaar tot jaar sterk kunnen verschillen is met name de laatste jaren de populatie explosief gegroeid. Rupsen voeden zich vrijwel uitsluitend met bladeren van de eik, waarbij Zomereik en Moseik favoriet zijn.

Doordat de rupsen vanaf het derde stadium brandharen hebben kunnen zij veel overlast veroorzaken bij mensen en dieren die in aanraking komen met de brandharen. Door een eiwit in de brandharen ontstaat jeuk en in sommige gevallen ernstige ontstekings- of allergische reacties.

Onderstaand figuur geeft globaal de ontwikkeling van ei tot vlinder aan gedurende de jaarcyclus. De meeste overlast treedt op in de periode half mei tot half juli bij de rups stadia 3 tot en met 5 (of 6)

Ontwikkeling eikenprocessievlinder (uit Stad en Groen, nr 8 2019)

Vanuit het oogpunt van volksgezondheid is beheersing van de populatie van de eikenprocessierups van groot belang. Hoewel het aantal ernstige klachten ook in de jaren met veel rupsen beperkt is gebleven, kunnen sommige mensen en (huis)dieren toch grote gezondheidsproblemen hebben. Ook het optreden van jeuk bij contact met de brandharen veroorzaakt veel ongemak bij bewoners.

Voor de bomen zelf levert de vraat van de rupsen over het algemeen weinig blijvende schade op. Als de rupsen gaan verpoppen vormt de eik nieuwe bladeren die niet meer opgegeten worden.

Overlast van eikenprocessierups is daarom vooral een volksgezondheidsprobleem. Een belangrijke oplossing ligt bij de voorlichting aan bewoners en het nemen van persoonlijke preventieve maatregelen. In zekere zin is dit te vergelijken met voorlichting en maatregelen tegen de teek. Een groot verschil is echter dat de eikenprocessierups veel meer in de directe woonomgeving voorkomt en daardoor een veel grotere impact heeft op het welzijn van de bewoners.

De gemeente heeft de verplichting om maatregelen te nemen om de overlast zo veel mogelijk te voorkomen.

Bestrijding

Bij de te nemen maatregelen zal de nadruk worden gelegd op het vergroten van de biodiversiteit en het bevorderen van de ontwikkeling van natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Dit betekent investeren in meer variëteit in het groen door bloembollen te planten, bloemen- en kruidenmengsel in te zaaien, streekeigen bosplantsoen te planten en een extensiever maaibeheer toe te passen vooral in de omgeving van eikenbomen.

Curatieve bestrijding zal worden toegepast op plaatsen waar de (verwachte) overlast het grootst is. Daarbij worden de volgende criteria gehanteerd:

1. De aanwezigheid van veel (zomer)eiken
2. De aanwezigheid van veel eikenprocessierupsen (op grond van meldingen 2019)
3. De aanwezigheid van veel mensen en (landbouw)huisdieren, de verblijfsfrequentie

Deze criteria leiden tot het aanwijzen van zogenaamde “hot spots”, waar overlast het grootst kan zijn.

In januari zijn in dit verband afspraken gemaakt met een aannemer om direct in te kunnen grijpen zodra de eerste meldingen van (nesten van) eikenprocessierupsen binnenkomen. Daardoor kan Losser in een vroeger stadium overlastsituaties oplossen en verdere verspreiding van rupsen op deze locaties een halt toeroepen.

Op andere plaatsen zal niet direct worden begonnen met het verwijderen van nesten. Hier kan de overlast van de eikenprocessierups dan langer duren. Zo nodig kunnen wij hierbij een beroep doen op een tweede aannemer die geschikt materieel kan inzetten om rupsen weg te zuigen.

Begin juli zullen feromoonvallen worden opgehangen die de mannelijke nachtvlinders gedeeltelijk kunnen wegvangen zodra deze gaan uitvliegen. Door de lokstoffen in deze vallen worden de mannetjes aangetrokken en komen vast te zitten in de vallen. Dit leidt op termijn tot minder bevruchte eitjes en daarmee minder rupsen in het volgende jaar.

Daarnaast bieden de feromoonvallen een goede indicatie van het aantal vlinders dat uit de poppen kruipt in een bepaald gebied. Met deze gegevens kunnen gerichte maatregelen worden genomen om op die locaties extra in te zetten op versterking van de natuurlijke vijanden en het vastleggen van nieuwe hotspots voor de curatieve bestrijding van het volgend jaar.

Versterking biodiversiteit

Om daadwerkelijk te komen tot beheersing van de populatie van eikenprocessierups wil Losser breed inzetten op versterking van de biodiversiteit, zowel binnen als buiten de dorpen.

Dit betekent voor de gemeente een andere benadering van het groenonderhoud.

Niet langer is het devies: "Alles strak en glad". Maar de keuze wordt gemaakt voor meer diversiteit in beplanting, meer bloeiende planten en beperkt maaibeheer.

Een belangrijke voorwaarde voor het bevorderen van natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups is de aanwezigheid van nectar en stuifmeel in het vroege voorjaar. Dit trekt de juiste (roof)insecten aan die al in het 1^e en 2^e larvale stadium de rupsen kunnen parasiteren. Ook zullen onder deze omstandigheden vogels meer voedsel kunnen vinden voor hun broedsel en vervolgens ook rupsen opeten tijdens hun broedtijd.

Daarom is het belangrijk om bloembollenmengsels toe te passen in de omgeving van eikenbomen en daarnaast bloemenmengsels in te zaaien op geschikte locaties.

Het zal duidelijk zijn dat dit ook consequenties heeft voor de maaifrequentie op deze plaatsen. Op veel grasvelden zullen zones rond de (eiken)bomen later worden gemaaid. Hierdoor ontstaat een ruigere bloeiende vegetatie die zeer geschikt is voor de ontwikkeling voor een groot aantal insecten die de eikenprocessierups kunnen aanvallen.

Waar ruimte is zal struweel of bosplantsoen worden aangeplant waardoor ook een natuurlijker omgeving wordt gecreëerd voor insecten en vogels.

Daarnaast zullen op plaatsen in de omgeving van eikenbomen nestkastjes worden opgehangen voor verschillende vogelsoorten die onder andere de eikenprocessierups op het menu hebben staan. Dit betreft de al genoemde koolmees, maar ook de pimpelmees, roodborst, huismus, boomkruiper, boomklever en vele andere soorten.

De vlinders worden ook gegeten door vleermuizen, hoornaarwespen en spinnen.

Een voorbeeld van een succesvolle aanpak is te vinden bij een project dat is uitgevoerd in Wapserveen in de provincie Drenthe door onderzoekster Silvia Hellingman. Hier is meerdere jaren gewerkt aan herstel van het natuurlijk evenwicht om daarmee de populatie Eikenprocessierupsen te beheersen. Voor een indruk van de resultaten zie bijlage 2 (Eindrapportage Natuurlijke bestrijding eikenprocessierups)

De afgelopen jaren is de gemeente Losser al (voorzichtig) gestart met het versterken van de biodiversiteit in de dorpen. Op meerdere plaatsen zijn bijvoorbeeld bollen geplant die het komende voorjaar vroeg zullen bloeien. Ook is al geëxperimenteerd met bloemenmengsels en gedeeltelijke verruiging van grasvelden. Deze aanpak wil Losser verder doorzetten om daarmee de populatie van de eikenprocessierups te beheersen, maar ook andere doelen te bereiken zoals toename van het aantal bijen en andere bestuivers en een grotere diversiteit in kleuren en vormen in de groenvakken en op de grasvelden.

Aanpassen bomenbestand

Het aandeel van eiken in het gemeentelijk bomenbestand bedraagt ruim 25%. Op sommige plaatsen in de gemeente staan vrijwel alleen maar (zomer)eiken. Mede daardoor kon de eikenprocessierups zich zo snel en zo sterk uitbreiden in Losser (en in heel Twente).

Het is niet verstandig om acuut in te grijpen en zo veel mogelijk eiken om te zagen. Maar op de langere termijn is het wel raadzaam om beduidend minder eiken toe te passen in het gemeentelijk groen. Het streven is om bij nieuwe aanplant een grotere variatie toe te passen en geen rijen meer te planten van een en dezelfde soort boom.

Om die reden is bijvoorbeeld bij de invulling van het Centrumplan Losser al gekozen voor het toepassen van andere boomsoorten dan de zomereik. Dit principe zal te zijner tijd ook op andere locaties in de gemeente worden toegepast.

Samen met het 23.000 bomenplan dat we als gemeente willen uitvoeren zal dit wel extra investeringen in bomen met zich meebrengen.

Monitoring

Het is belangrijk om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van de populatie eikenprocessierupsen om daarmee op het juiste moment maatregelen te kunnen nemen. Ook kan daarmee worden vastgesteld wat de effecten zijn van de verschillende ingrepen.

Bij monitoring kan worden gedacht aan de volgende gegevens:

- Overzicht van eiken in de openbare ruimte in Losser
- Genomen maatregelen ter verhoging van biodiversiteit per gebied
- Inspectie van gebieden met hoog risico op het aantreffen van larven in verschillende stadia
- Steekproefsgewijze tellingen van soorten die natuurlijke vijanden zijn van de rupsen
- Binnenkomende meldingen van overlast
- Gegevens van de bestrijdingsdienst over verwijderde nesten
- Tellingsgegevens van feromoonvallen

Monitoringsgegevens kunnen worden gedeeld met naastliggende gemeenten zodat een breder beeld kan ontstaan over de ontwikkeling van de populatie.

Op grond van de lokaal verzamelde gegevens en vergelijking met de uitkomsten uit andere Overijsselse gemeenten kunnen wijzigingen worden voorgesteld in de aanpak. Dit kan gebeuren aan de hand van de zogenaamde behandelkaarten (digitale kaarten waarop de monitoringsgegevens zijn vastgelegd).

Voorlichting en Communicatie

In de voorgaande jaren trad regelmatig onduidelijkheid op over de aanpak van de overlast van eikenprocessierups. Voor een deel werd deze onduidelijkheid veroorzaakt door een gebrek aan (eenduidige) voorlichting.

Zo blijken veel mensen de rupsen slecht te herkennen en is er veel onbekendheid over de levenscyclus van de eikenprocessievlinder.

Ook is vaak onduidelijk welke maatregelen bewoners zelf kunnen nemen om contact met brandharen te vermijden. En vervolgens doen meerdere theorieën de ronde wat de beste handelwijze is wanneer men in aanraking is gekomen met de brandharen.

Via de krant en sociale media worden bewoners gewezen op de mogelijke klachten die kunnen optreden bij een zeer kleine groep die extra gevoelig is voor de brandharen. Hierdoor ontstaat bij veel mensen het gevoel dat zij een groot risico lopen op ernstige aandoeningen. Het is daarom van belang dat van te voren goed voorlichtingsmateriaal wordt ontwikkeld waarin ook aandacht wordt besteed aan voorzorgsmaatregelen die men kan nemen.

De communicatie van de gemeente moet gericht zijn op heldere uitleg over de werkwijze die wordt toegepast. Bij het uitvoeren van curatieve bestrijding moet zo snel mogelijk duidelijk worden op welke plekken nesten worden verwijderd zodat de overlast op die locaties beperkt blijft. Tegelijkertijd moet worden uitgelegd dat op veel plaatsen niet direct wordt ingegrepen maar dat met maatregelen om het natuurlijk evenwicht te herstellen op langere termijn een beter resultaat geboekt kan worden.

In een vroeg stadium moet ook al aandacht worden gegeven aan het ophangen van nestkastjes, het inzaaien van bloemenmengsels en het planten van bloembollen en struweel. Ook wanneer het maaiseizoen begint zal hierover helder gecommuniceerd moeten worden, zodat duidelijk is waarom bepaalde stroken en zones rond bomen niet worden gemaaid.

Acties en beheerplan

Op grond van de uitgangspunten van dit Plan van Aanpak zal een beheerplan worden opgesteld dat uitvoering geeft aan de aanbevelingen zoals die zijn gedaan in het provinciale Plan van Aanpak (bijlage 1, pagina 59)

Ook de daaruit voortvloeien acties moeten worden opgepakt. Dit betreft de volgende punten:

1. Benoeming coördinator
2. Evaluatie beleid afgelopen jaren
3. Beheerplan en planning voor het komende jaar
4. Beschikbaar stellen van voldoende budget voor bestrijding en omvorming
5. Tijdige afspraken met bestrijdings- en verwerkingsdiensten
6. Actualiseren van het bomenbestand en beschikbaar stellen digitale kaarten
7. Zonering voor prioriteitsgebieden (aanduiding hot spots)
8. Opvragen vlinderkaarten bij vlinderstichting met actief en passief beschermde soorten
9. Opstellen van behandelkaarten
10. Communicatie op orde naar bewoners, eigen medewerkers en andere partijen.

Hoofdstuk 4

Aanpak invasieve plantensoorten

Anders dan bij de eikenprocessierups is de toename van invasieve exotische plantensoorten geen acuut probleem dat grote consequenties heeft voor de volksgezondheid.

Toch is er met name voor het buitengebied wel sprake van situaties die zorgwekkend zijn en vragen op een oplossing op korte of middellange termijn.

Het belangrijkste probleem doet zich momenteel voor rond de Japanse duizendknoop.

Daarnaast is er op enkele locaties sprake van overlast van Reuzenbereklaauw en Reuzenbalsemien.

Japanse duizendknoop

De Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*) wordt op steeds meer plaatsen in Nederland aangetroffen. Met name buiten de bebouwde kom en in afgelegen plekken bij natuurgebieden steekt deze plant de kop op en kan zich in korte tijd sterk uitbreiden.

Ook in de gemeente Losser worden de planten op meerdere locaties aangetroffen. Vaak betreft het een stortplek van tuinafval uit particuliere tuinen waar de Japanse duizendknoop als sierplant is neergezet.

De Japanse duizendknoop vormt zeer krachtige lange wortelstokken die tot vele meters diep in de grond kunnen doordringen. Ieder deeltje van de plant kan opnieuw uitlopen en weer nieuwe planten voortbrengen. Daardoor is de kans op verspreiding van de populatie groot wanneer de planten onzorgvuldig worden gemaaid of geklepeld en het materiaal niet apart wordt afgevoerd.

In 2019 is het “Landelijk protocol omgaan met Aziatische duizendknopen” verschenen om meer bekendheid te geven aan dit probleem en gezamenlijk te zoeken naar de meest effectieve methoden van bestrijden van deze planten (bijlage 3).

In Losser heeft in 2019 in eigen beheer een inventarisatie plaatsgevonden van vindplaatsen van de Japanse duizendknoop. Tegelijkertijd hebben medewerkers van het Servicebedrijf uitleg gekregen hoe zij deze planten kunnen herkennen als ze op gemeentegrond staan en op welke wijze deze groeiplaatsen moeten worden beheerd. Hierdoor vindt verdere verspreiding van plantenresten vanaf deze locaties niet langer plaats.

Voor de komende jaren wil de gemeente gaan werken volgens de aanbevelingen van het landelijk protocol om te komen tot het terugdringen van de Japanse duizendknoop binnen de gemeente Losser, zowel op eigen grond als op grond van particulieren.

Daarbij zullen verschillende methode van bestrijding worden getest met hulp van hiertoe gespecialiseerde bestrijdingsdiensten. Doel is om in circa 5 jaar tijd de Aziatische duizendknopen in de gemeente Losser uit te roeien.

Onderdeel van deze campagne zal ook zijn de voorlichting naar particulieren om hen bewust te maken van het probleem en mee te werken aan de oplossing.

Reuzenberenklauw

De Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) kan bij aanraking met de huid sterke allergische reacties geven. Daarnaast kan hij door zijn grote bladeren andere plantensoorten volledig verdringen en zich in korte tijd sterk uitbreiden.

In een vroeg stadium zijn de planten nog redelijk gemakkelijk te verwijderen. Oudere planten hebben echter een sterk wortelgestel en zijn moeilijker op te ruimen.

Binnen de gemeente Losser vormt de Reuzenberenklauw nog geen groot probleem, hoewel er jaarlijks wel meldingen binnenkomen over overlast van een of enkele planten.

Tot nu toe heeft geen inventarisatie plaatsgevonden van standplaatsen van deze soort. Het verdient wel aanbeveling om dit binnen afzienbare tijd te doen.

Reuzenbalsemien

Het grootste probleem bij Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) is de snelle vermeerdering van de plant waardoor hij in korte tijd grote oppervlakken kan bezetten en andere soorten kan verdringen.

In Losser zijn tot nu toe geen problemen gemeld met het voorkomen van Reuzenbalsemien. De soort kan zich echter zeer gemakkelijk verspreiden en daardoor snel tot problemen leiden.

Voorgesteld wordt om een inventarisatie uit te voeren naar de vindplaatsen van Reuzenbalsemien in de gemeente Losser.

Hoofdstuk 5

Financiën

In het jaar 2019 heeft de bestrijding van Eikenprocessierups tot hoge kosten geleid. Het budget voor ongediertebestrijding was hiervoor niet toereikend. Uiteindelijk bedroegen de kosten, inclusief enkele maatregelen om de biodiversiteit te bevorderen ruim 83.000 euro. Het grootste deel van de uitgaven werd besteed aan het verwijderen van (nesten van) Eikenprocessierupsen, namelijk bijna 70.000 euro.

De verwachting is dat de Eikenprocessierups in het jaar 2020 opnieuw veel overlast zal geven. Daarom is het belangrijk om al in een vroeg stadium maatregelen te kunnen nemen die de overlast beperken en uiteindelijk de populatie van de Eikenprocessievinder beheersbaar maken.

Dit betekent ook dat op tijd voldoende financiële middelen beschikbaar komen om de noodzakelijk acties uit te kunnen voeren.

Wij voorzien op dit moment twee scenario's om op middellange termijn (2 à 3 jaar) de omvang van de populatie van de Eikenprocessievinder terug te dringen. Daarbij achten wij één van de volgende 2 scenario's voor het jaar 2020 noodzakelijk.

Scenario 1

Inzet op natuurlijk evenwicht en curatieve bestrijding

Kenmerken	Geschatte kosten
Sterk inzetten op meer biodiversiteit (bloemenmengsels, bloembollen, struweel, nestkastjes, aanpassing maaibeheer)	50.000
Toepassen ecologisch bermbeheer waar mogelijk (geleidelijk uitbreiden van stroken waar bermmaaisel wordt afgevoerd)	20.000
Versneld vervangen van minder vitale eiken door andere soorten (met name op locaties met zeer veel relatief jonge eiken)	20.000
Curatieve bestrijding (wegzuigen) op beperkt aantal risicolocaties (scholen, sportaccommodaties, zorginstellingen, winkelgebieden)	40.000
Inventariseren invasieve plantensoorten en uittesten bestrijdingsmethoden	5.000
TOTAAL	135.000

Scenario 2

Inzet op maximale curatieve bestrijding

Kenmerken	Geschatte kosten
Beperkte toename van biodiversiteit (bloemenmengsels, nestkastjes, aangepast maaibeheer)	20.000
Vervangen van eiken door andere soorten bij uitvoering van renovaties	10.000
Curatieve bestrijding op groter aantal risicolocaties en verwijderen oude nesten in woongebieden	80.000
Inventariseren invasieve plantensoorten en uittesten bestrijdingsmethoden	5.000
TOTAAL	115.000

Bij scenario 1 wordt sterker ingezet op een toename van het aantal natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups. Proeven zoals uitgevoerd in Wapserveen tonen aan dat deze aanpak effectief is en de overlast na enkele jaren fors vermindert.

Scenario 2 is vooral gericht op het beperken van overlast voor bewoners. De versterking van de biodiversiteit is gering en daarmee zal het aantal natuurlijke vijanden ook weinig kunnen stijgen. Het wegzuigen van rupsen en nesten zal daarom een jaarlijks terugkerende grote opgave blijven.

De verwachting is dat in het eerste scenario de post curatieve bestrijding na enkele jaren flink kan dalen. Bij scenario 2 is aannemelijk dat het opruimen van rupsen en nesten een grote kostenpost blijft, omdat er te weinig natuurlijke vijanden zijn om de populatie in te perken. Wij schatten daarom in dat de kosten van scenario 1 op de wat langere termijn lager zullen uitkomen dan bij scenario 2.

Bijlagen

De volgende bijlagen zijn te raadplegen onder het zaaknummer 19Z03196 in Corsa:

Bijlage 1

Concept Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing in de provincie Overijssel
(20.0001795)

Bijlage 2

Eindrapportage Natuurlijke bestrijding Eikenprocessierups
(19.0030381)

Bijlage 3

Landelijk protocol omgaan met Aziatische duizendknopen, okt. 2019
(20.0002213)